

รูปแบบการบริหารจัดการเชิงพุทธของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ในเขตภาคเหนือตอนล่าง

Model of Buddhist administration of Office of the non – formal
And informal education in lower northern

พระมหาธนา ตนต์ิปาโล (แสนณรงค์)¹

Phramahatana Tantipalo (Sannarong)

วรกฤต เตือนช้าง, วินัย ทองมัน²

Worrakrit Thuenchang, Winai Tongman

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ เพื่อ 1) ศึกษาสภาพการบริหารจัดการเชิงพุทธของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ในเขตภาคเหนือตอนล่าง 2) สร้างรูปแบบการบริหารจัดการเชิงพุทธของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ในเขตภาคเหนือตอนล่าง 3) ประเมินรูปแบบการบริหารจัดการเชิงพุทธของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ในเขตภาคเหนือตอนล่าง

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Research) โดยวิธีดำเนินการวิจัย แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน 1) ศึกษาสภาพการบริหารจัดการเชิงพุทธของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ในเขตภาคเหนือตอนล่าง ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 18 คน ใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) 2) สร้างรูปแบบการบริหารจัดการเชิงพุทธของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ในเขตภาคเหนือตอนล่าง จากผู้ให้ข้อมูล จำนวน 13 รูป/คน เครื่องมือที่ใช้คือ แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา 3) ประเมินรูปแบบการบริหารจัดการเชิงพุทธของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ในเขตภาคเหนือตอนล่าง โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 30 คน เครื่องมือที่ใช้คือ แบบประเมินรูปแบบ สถิติที่ใช้ ค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ

ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพการบริหารจัดการเชิงพุทธของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ในเขตภาคเหนือตอนล่าง มีการบริหารจัดการ 4 ด้าน คือ 1) ด้านวิชาการ 2) ด้านงบประมาณ 3) ด้านบุคคล 4) ด้านบริหารทั่วไป

¹ นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ E-mail. thanachai19744@gmail.com

² รองศาสตราจารย์และประธานที่ปรึกษาคุณวินิพนธ์, อาจารย์ประจำและกรรมการที่ปรึกษาร่วม

2. รูปแบบการบริหารจัดการเชิงพุทธของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ในเขตภาคเหนือตอนล่าง ที่ได้นำการบริหารจัดการเชิงพุทธตามหลักไตรสิกขา ได้แก่ 1) สีลสิกขา กฎระเบียบข้อบังคับ 2) สมာธิสิกขา การปฏิบัติตามหน้าที่ 3) ปัญญาสิกขา ผลการปฏิบัติงาน บูรณาการกับบริหารจัดการ 4 ด้าน คือ 1) ด้านวิชาการ 2) ด้านงบประมาณ 3) ด้านบุคคล 4) ด้านบริหารงานทั่วไป เพื่อให้ได้ รูปแบบการบริหารจัดการเชิงพุทธของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ในเขตภาคเหนือตอนล่าง

3. การประเมินรูปแบบการบริหารจัดการเชิงพุทธของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ในเขตภาคเหนือตอนล่าง มีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ 4 ด้าน คือความถูกต้องของรูปแบบ ความเหมาะสมของรูปแบบ ความเป็นไปได้ของรูปแบบ และประโยชน์ของรูปแบบ ผลการประเมินอยู่ในระดับมากทุกด้าน

คำสำคัญ : รูปแบบ, การบริหารจัดการ, สำนักงาน กศน., ภาคเหนือตอนล่าง

Abstract

The study had 3 objectives : 1) to study the Buddhist administration conditions of the Office of Non-Formal and Informal Education in the Lower Northern Region 2) to build the models of Buddhist administration of the Office of Non-Formal and Informal Education in the Lower Northern Region and 3) to evaluate the models of Buddhist administration of the Office of Non-Formal and Informal Education in the Lower Northern Region.

This study used the research regulations of Descriptive Research which divided into 3 stages. 1) to study the Buddhist administration condition of the Office of Non-Formal and Informal Education in the Lower Northern Region from 18 professional committees by using semi-structure type of interviews to do the content analysis 2) to build the models of Buddhist administration of the Office of Non-Formal and Informal Education in the Lower Northern Region according to the Threefold principles from 13 informants. The tool was the form of recording group conversations being as the content analysis and 3) to evaluate the models of Buddhist administration of the Office of Non-Formal and Informal Education in the Lower Northern Region by 30 experts. The tool used the form of model evaluation S.T. and S.D. were forms of statistic used.

The results revealed as the following:

1 The Buddhist administration conditions of the Office of Non-Formal and Informal Education in the Lower Northern Region, were consisted of 4 aspects : 1) Academic aspect, 2) Budget aspect, 3) Personnel aspect and 4) General administration aspect.

2. The model of Buddhist administration of the Office of Non-Formal and Informal Education in the Lower Northern Region has been showed that the Buddhist administration according to the Threefold principle was brought in using such as : 1) Sila Sikkha : regulations, 2) Smathi Sikkha : performing as duties and 3)

Panya Sikkha : results of performances which were all integrated together to be the models of Buddhist administration of the Office of Non-Formal and Informal Education in the Lower Northern Region.

3. To evaluate the models of Buddhist administration of the Office of Non-Formal and Informal Education in the Lower Northern Region, it found that there were 4 significant elements: the correctness of the models, the suitability of the models, the possibility of the models and the benefit of the models which the results of the evaluation of the models were at high level for all aspects.

Keyword: model, Buddhist administration, office of the non-formal and informal Education, Lower Northern Region,

บทนำ

ประเทศไทยให้ความสำคัญในการบริหารจัดการการศึกษา หุ่นงบประมาณมหาศาล ในพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ สร้างบุคลากรที่มีคุณภาพ ส่งเสริมการเรียนรู้วิทยาการใหม่ๆ การสร้างสรรค์พัฒนาทางวิชาการ จัดให้มีกิจกรรมการฝึก การอบรม มีความรู้เท่าทันยุคสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา การจัดสภาพแวดล้อมสังคมและปัจจัยเกื้อหนุน ให้บุคคลได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ยกกระดับคุณภาพการศึกษาและการเรียนรู้ให้มีคุณภาพเท่าเทียมและทั่วถึง พัฒนาการศึกษาเพื่อความยั่งยืน สร้างระเบียบวินัย คุณธรรมและจริยธรรม ส่งเสริมให้คนมีสุขภาพที่ดี อยู่ดีมีสุขทั่วประเทศไทย³ รัฐบาลจึงได้ตั้งสภาเศรษฐกิจแห่งชาติ เพื่อทำหน้าที่วิเคราะห์วิจัย เศรษฐกิจ ในการแก้ไขปัญหาทางการเงิน การคลัง ทำฝั่งเศรษฐกิจของประเทศ ก้าวแรกที่จะนำไปสู่แผนพัฒนาเศรษฐกิจของไทย คือโมเดลการพัฒนาประเทศไทย 1.0 การเน้นภาคเกษตร 2.0 เน้นอุตสาหกรรมเบา 3.0 เน้นอุตสาหกรรมหนักและการส่งออก รหัสใหม่ “ประเทศไทย 4.0” คือ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจไปสู่ “Value-Based Economy” “เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรมการศึกษา เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” ครูสภาเตรียมการศึกษาไทย เพื่อก้าวเข้าสู่ไทยแลนด์ 4.0 แต่ยังมีคนอีกจำนวนมาก ที่อยู่ในระบบ 1.0, 2.0, 3.0 การจะเปลี่ยนแปลงจึงต้องก้าวทีละก้าว จึงจะเกิดความยั่งยืนได้ กระทรวงศึกษาธิการ ต้องปฏิรูปบริหารจัดการการศึกษา เพื่อรองรับการเป็น Thailand 4.0 เพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เตรียมพร้อมสู่โลกศตวรรษที่ 21 ต้องมุ่งเน้นที่การศึกษา

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560⁴ มาตรา 54 บัญญัติไว้ว่า รัฐต้องดำเนินการ ให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาเป็นเวลาสิบสองปี ตั้งแต่ก่อนวัยเรียน จนจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น อย่างมีคุณภาพ โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าจาย รัฐต้องดำเนินการ ให้ประชาชน ได้รับการศึกษาตามความต้องการในระบบต่างๆ รวมทั้งส่งเสริม ให้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545

³ แหล่งออนไลน์ <http://www.thansettakij.com/content> (เข้าถึง 6 เมษายน 2561)

⁴ รัฐธรรมนูญไทย พ.ศ.2560 เล่มที่ 134 ตอนที่ 40 ก ราชกิจจานุเบกษา 6 เมษายน 2560 หน้า 14.

มาตรา 4 ได้กำหนดให้การศึกษาเป็น “กระบวนการเรียนรู้ เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึกการอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์ความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้ อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคมแห่งการเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุน ให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต”⁵

แต่การบริหารจัดการการศึกษาไทยในปัจจุบัน ยังพบปัญหามากมาย อาทิเช่น⁶ คุณภาพการศึกษาตกต่ำไม่ทันโลก แข่งขันสู้ประเทศเพื่อนบ้านไม่ได้ (ประเทศไทยอยู่อันดับที่ 33 จาก 47 ประเทศ) คุณภาพผู้เรียนมีสัมฤทธิ์ผลต่ำในทุกวิชา เช่น สังคมศึกษา (ร้อยละ 55) ภาษาไทย (ร้อยละ 47) ภาษาอังกฤษ (ร้อยละ 34) และคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ (ร้อยละ 30) ผู้สำเร็จการศึกษามีคุณภาพต่ำ คิดไม่เป็น ทำไม่ได้ แก้ปัญหาไม่ได้ ไม่รักการเรียนรู้ เป็นแรงงานที่มีคุณภาพต่ำ การเข้ารับการศึกษาไม่กว้างขวาง ไม่ทั่วถึงและไม่เป็นธรรม เกิดความเหลื่อมล้ำในโอกาสการเข้ารับการศึกษาและคุณภาพการศึกษาที่ได้รับ คนไทยมีการศึกษาเฉลี่ยเพียง 7.1 ปี, แรงงานอายุ 13 ปีขึ้นไป (48 ล้านคน) ร้อยละ 68 มีการศึกษาระดับประถมศึกษา หรือ ต่ำกว่า, มีประชาชนอายุ 13-24 ปี ซึ่งเป็นคนในวัยเรียนถึง 7.1 ล้านคน ที่ยังอยู่นอกระบบการศึกษา การศึกษาแยกจากสังคม ศาสนา และวัฒนธรรม กล่าวคือ การศึกษาที่จัดอยู่ในปัจจุบันเป็นการศึกษาแบบแยกส่วน ไม่สอดคล้องกับการดำรงชีวิตในสังคม อีกทั้งการศึกษาขาดการบูรณาการเชื่อมโยงกับด้านศาสนา ศิลป และวัฒนธรรมเข้าไว้ในกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสม การบริหารจัดการศึกษาขาดประสิทธิภาพและประสิทธิผล กล่าวคือ ในปัจจุบันมีการบริหารรวมศูนย์ อำนาจสู่ส่วนกลาง มีการจัดองค์กรซ้ำซ้อน สายบังคับบัญชายาว ไม่มีเอกภาพด้านนโยบายและมาตรฐาน ประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากรต่ำ ขาดการเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม วิชาชีพครูตกต่ำ จึงไม่ได้คนดีคนเก่งมาเป็นครู สังคมขาดศรัทธาและความเชื่อมั่นในวิชาชีพครู ขาดการพัฒนา นโยบายอย่างต่อเนื่อง ขาดแคลนโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ และขาดความเชื่อมโยงกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชน

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ในเขตภาคเหนือตอนล่าง มี 4 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดอุทัยธานี จังหวัดพิจิตร จังหวัดกำแพงเพชร เป็นอีกสถาบันหนึ่งทางการศึกษาได้ตอบรับนโยบายของรัฐบาล ที่มีรูปแบบ หรือ แนวทางที่ส่งเสริมให้บุคคลได้มีโอกาสเรียนรู้ตลอดชีวิต⁷ เพื่อพัฒนาบุคลากรให้พร้อมสู่ยุคไทยแลนด์ 4.0 ให้เป็นบุคลากรที่มีคุณภาพของสังคมและประเทศชาติ จัดการศึกษาตอบสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายและผู้เรียน ให้เป็นผู้มีความรู้และเป็นคนดีของสังคม พร้อมทั้งสามารถดำรงชีวิต

⁵ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎีกา, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545.(กรุงเทพฯนคร : สำนักงาน,2546),หน้า 2.

⁶ แหล่งออนไลน์:<http://www.gotoknow.org/posts/488194>(เข้าถึง 19 พ.ค.2561)

⁷ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กรุงเทพมหานคร, สรุปจำนวนบุคลากร สังกัด สำนักงาน กศน. กทม. ป 2555, (รายงานผลดำเนินงานประจำปี 2555), หน้า 3.

อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข⁸ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ในเขตภาคเหนือตอนล่าง มีปัญหาหลายด้าน เช่น ด้านครูและนักเรียน ไม่มีวัสดุอุปกรณ์ครุภัณฑ์ ในการจัดกิจกรรม ทางราชการไม่มียกงบประมาณสนับสนุน บุคลากรน้อยแต่ทำงานมาก การประสานงานบางครั้งไม่ได้รับความสะดวก สื่อการเรียนการสอนน้อย ขาดงบประมาณสนับสนุน การเบิกจ่ายไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน มีปัญหาทั้ง 4 ด้าน คือ การบริหารด้าน งบประมาณ การบริหารด้านบุคคล การบริหารด้านงบประมาณ การบริหารด้านทั่วไป ซึ่งเป็น อุปสรรคในการพัฒนาทางการศึกษา ของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษา ตามอัธยาศัย ในเขตภาคเหนือตอนล่าง

ในอดีตการศึกษาไทยมีรากฐานการใช้ รูปแบบการบริหารจัดการเชิงพุทธ มาอบรม สั่งสอน แต่ในปัจจุบันใช้ระบบและองค์ความรู้ตามโลกนิยม โดยมีฐานจากประเทศตะวันตกมาใช้ ในการจัดการศึกษา ทำให้รูปแบบการบริหารจัดการเชิงพุทธเองมีบทบาทน้อยลงและหลักธรรมใน การบริหารห่างไกลจากชีวิตของคนไทยยุคปัจจุบัน ซึ่งเป็นที่น่าเสียดาย รูปแบบการบริหารจัดการ เชิงพุทธ จากที่เป็นรากฐานวัฒนธรรมไทยมาแต่อดีต เป็นการบริหารจัดการและพัฒนาที่ชัดเจน⁹ การศึกษาของประเทศไทย เริ่มต้นจากโรงเรียนวัด ได้วิวัฒนาการเรื่อยมา ด้วยความเชื่อที่ว่า การศึกษาช่วยกำหนดทิศทางของชาติ เพื่อพัฒนาคนไทยให้มีความพร้อมที่จะเป็นกำลังสำคัญใน การพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า¹⁰

จากข้อมูลดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยได้พบความสำคัญของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอก ระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ในเขตภาคเหนือตอนล่าง เป็นสถานศึกษาที่พัฒนาบุคลากรที่มี คุณภาพของสังคมและประเทศชาติ ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ให้ผู้บริหาร ได้ความรู้การบริหารจัดการ เชิงพุทธ ซึ่งจะได้นำไปใช้ในการบริหารจัดการของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและ การศึกษาตามอัธยาศัยในเขตภาคเหนือตอนล่าง ซึ่งจะส่งผลให้การบริหารจัดการ มีประสิทธิภาพ สร้างความเจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืน เพื่อเป็นสถานศึกษา ที่พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ชั้นเลิศ ที่จะ ช่วยพัฒนาชาติบ้านเมืองให้มีความเจริญรุ่งเรืองสืบไป

⁸ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, รายงานฉบับสังเคราะห์ จากวิกฤตโอกาส สิ่งที่ยังท้าทายการปฏิรูปการศึกษาของไทย, (กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์, 2545), หน้า 1.

⁹ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงเรียนวิถึพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547), หน้า 26.

¹⁰ วิจิตร ศรีสะอ้าน, “หลักการอุดมศึกษา”, (กรุงเทพมหานคร:วัฒนาพานิช, 2518), หน้า 7

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการบริหารจัดการเชิงพุทธของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ในเขตภาคเหนือตอนล่าง
2. เพื่อสร้างรูปแบบการบริหารจัดการเชิงพุทธของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ในเขตภาคเหนือตอนล่าง
3. เพื่อประเมินรูปแบบการบริหารจัดการเชิงพุทธของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ในเขตภาคเหนือตอนล่าง

วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาสภาพการบริหารจัดการเชิงพุทธของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ในเขตภาคเหนือตอนล่าง ผู้วิจัยดำเนินการดังนี้

1. ด้านเนื้อหา

การศึกษาสภาพการบริหารจัดการเชิงพุทธของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ในเขตภาคเหนือตอนล่าง มีขอบเขตด้านเนื้อหา ดังนี้

- 1) การบริหารจัดการงาน 4 ด้าน
- 2) การบริหารจัดการเชิงพุทธ ตามหลักไตรสิกขา

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

- 2.1 จากเอกสาร
- 2.2 จากการสัมภาษณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ 18 คน ได้แก่ ผู้อำนวยการ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ในเขตภาคเหนือตอนล่าง

3. ขอบเขตด้านระยะเวลา

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ระยะเวลาในการวิจัย มีกำหนดระยะเวลา ตั้งแต่เดือน มิถุนายน 2561 ถึง เดือน กรกฎาคม 2561 ระยะเวลา 2 เดือน

ระยะเวลา 2 เดือน

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างรูปแบบการบริหารจัดการเชิงพุทธของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ในเขตภาคเหนือตอนล่าง

1. ด้านเนื้อหา

1) การบริหารจัดการของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ในเขตภาคเหนือตอนล่าง ตาม พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ มาตรา 39 ว่าด้วยการบริหารจัดการ ประกอบด้วยงาน 4 ด้านได้แก่ (1) ด้านวิชาการ (2) ด้านงบประมาณ (3) ด้านบุคคล (4) ด้านงานทั่วไป

2) การบริหารจัดการเชิงพุทธ หลักธรรมต่างๆ ที่ใช้ในการบริหารจัดการ โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในการบริหารจัดการ เพื่อให้ได้ประโยชน์สูงสุด ในที่นี้โดยยึดหลักไตรสิกขา ในการบริหารจัดการ อันประกอบด้วย (1) สีสสิกขา (ศีล) กฎระเบียบวินัยในการ

บริหารจัดการ (2) สมานศึกษา (สมาธิ) การปฏิบัติตามกฎระเบียบอย่างเป็นระบบ (3) ปัญญาศึกษา (ปัญญา) ผลการปฏิบัติตามกฎระเบียบในการบริหาร

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 จากผู้เชี่ยวชาญ 13 รูป/คน มีเกณฑ์ในการคัดเลือกดังนี้ (1). ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาจำนวน 3 รูป คือ พระสงฆ์ที่มีตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์ (2). ผู้เชี่ยวชาญด้านรูปแบบ จำนวน 4 คน คือ ผู้บริหารการศึกษาผู้บริหารสถานศึกษาผู้บริหารอุดมศึกษา (3). ผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษา จำนวน 2 คน คือ ผู้บริหารโรงเรียน ศึกษานิเทศก์ (4). ผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย 4 คน คือ ผู้อำนวยการสำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ในเขตภาคเหนือตอนล่าง

3. ด้านระยะเวลา

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ระยะเวลาในการสร้างรูปแบบ มีกำหนดระยะเวลาตั้งแต่ วันที่ 1 สิงหาคม 2561 ถึง 30 กันยายน 2561 รวมระยะเวลา 2 เดือน

ขั้นตอนที่ 3. การประเมินรูปแบบการบริหารจัดการเชิงพุทธของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ในเขตภาคเหนือตอนล่าง

1. ด้านเนื้อหา

เนื้อหาที่ประเมินคือ ความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ และประโยชน์ของรูปแบบ ของรูปแบบการบริหารจัดการเชิงพุทธของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ในเขตภาคเหนือตอนล่าง

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 30 คน คือ ผู้อำนวยการ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ในเขตภาคเหนือตอนล่าง

3. ด้านระยะเวลา

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ระยะเวลา ในการประเมินรูปแบบ มีกำหนดระยะเวลาตั้งแต่เดือน 1 ตุลาคม 2561 ถึง 30 พฤศจิกายน 2561 รวมระยะเวลา 2 เดือน

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาสภาพการบริหารจัดการเชิงพุทธของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ในเขตภาคเหนือตอนล่าง

1.1 จากการศึกษาจากเอกสาร สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ในเขตภาคเหนือตอนล่าง ประกอบด้วย 4 จังหวัดได้แก่ จังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดอุทัยธานี จังหวัดพิจิตร และจังหวัดกำแพงเพชร เรียกชื่อย่อว่า กศน. มีพระราชบัญญัติ

การศึกษาเป็นกรอบในการบริหารจัดการ ตาม มาตรา 39 มีการบริหารจัดการ 4 ด้านเป็นหลัก คือ ด้านการบริหารวิชาการ ด้านบริหารงบประมาณ ด้านการบริหารบุคคล และด้านบริหารทั่วไป

1.2 จากการสัมภาษณ์ผู้อำนวยการ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ในเขตภาคเหนือตอนล่าง จำนวน 18 คน สรุปได้ว่า ด้านการบริหารจัดการหลักสูตรตามหลักไตรสิกขา ผู้บริหารร่วมกันพัฒนาร่างหลักสูตร ระหว่างผู้บริหาร ครูกรรมการสถานศึกษา มีการวางแผนกำหนดแผนหลักสูตร ทั้งระยะสั้นและระยะยาว การจัดทำโครงสร้างหลักสูตรสถานศึกษาสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ เป้าหมายและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ใช้หลักสูตรแกนกลางและพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาและหลักสูตรท้องถิ่น ในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้โดยให้เหมาะสมกับบริบทของสภาพการเปลี่ยนแปลง ในการปฏิบัติให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ส่งเสริมให้มีการอบรมพัฒนาความรู้ด้านหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน ที่ทำให้ผู้เรียนสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างเหมาะสมต่อความเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์ต่างๆ ได้ปรับปรุงวิสัยทัศน์ให้เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ โดยยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง

2. รูปแบบ “รูปแบบการบริหารจัดการเชิงพุทธของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ในเขตภาคเหนือตอนล่าง

1. การบริหารจัดการด้าน วิชาการ(ศีล) มีแนวทาง/วิธีการบริหารจัดการดังต่อไปนี้

- 1) สร้างหลักสูตรสถานศึกษาให้เป็นไปตามหลักสูตรแกนกลาง
- 2) สร้างและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน
- 3) ผู้บริหารส่งเสริมและสร้างระเบียบการแนะแนวการศึกษา
- 4) สร้างสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีทางการศึกษา
- 5) สร้างระบบนิเทศการเรียนการสอน
- 6) สร้างระบบแนะแนวการศึกษา
- 7) ผู้บริหารจัดทำระเบียบการวัดประเมินผลและการเทียบโอนผลการเรียน
- 8) จัดทำระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา

2 การบริหารด้านวิชาการตามหลักไตรสิกขา (ด้านสมาธิ) มีแนวทาง/วิธีการบริหารจัดการดังต่อไปนี้

- 1) ปฏิบัติตามหลักสูตรสถานศึกษาให้เป็นไปตามหลักสูตรแกนกลาง
- 2) ดำเนินการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน
- 3) ดำเนินการสร้างระเบียบการแนะแนวการศึกษา
- 4) ดำเนินการทำสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีทางการศึกษา
- 5) ดำเนินการนิเทศการเรียนการสอน
- 6) ดำเนินการแนะแนวการศึกษา
- 7) ดำเนินการการวัดประเมินผลและการเทียบโอนผลการเรียน
- 8) ดำเนินการการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา

3 การบริหารด้านวิชาการตามหลักไตรสิกขา (ด้านปัญญา) มีแนวทาง/วิธีการบริหารจัดการดังต่อไปนี้

- 1) พัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้เป็นไปตามหลักสูตรแกนกลาง
- 2) พัฒนาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน
- 3) ส่งเสริมการสร้างระเบียบการแนะแนวการศึกษา
- 4) พัฒนาสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีทางการศึกษา
- 5) ส่งเสริมการนิเทศการเรียนการสอน
- 6) ส่งเสริมการแนะแนวการศึกษา
- 7) พัฒนาการวัดประเมินผลและการเทียบโอนผลการเรียน
- 8) พัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา

4. การบริหารด้านงบประมาณ ตามหลักไตรสิกขา (ด้านศีล) มีแนวทาง/วิธีการบริหารจัดการดังต่อไปนี้

- 1) การจัดทำคำขอตั้งงบประมาณ
- 2) การจัดทำและเสนอของบประมาณ
- 3) การจัดสรรงบประมาณ
- 4) การระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา
- 5) การบริหารการเงิน
- 6) การบริหารบัญชี
- 7) การบริหารพัสดุและสินทรัพย์
- 8) การตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผล และรายงานผลการใช้จ่ายงบประมาณ

ประจำปี

5. การบริหารด้านงบประมาณ ตามหลักไตรสิกขา (ด้านสมาธิ) มีแนวทาง/วิธีการบริหารจัดการดังต่อไปนี้

- 1) การดำเนินงานจัดทำคำขอตั้งงบประมาณ
- 2) การดำเนินงานจัดทำและเสนอของบประมาณ
- 3) การดำเนินงานจัดสรรงบประมาณ
- 4) การดำเนินงานระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา
- 5) การดำเนินงานบริหารการเงิน
- 6) การดำเนินงานบริหารบัญชี
- 7) การดำเนินงานบริหารพัสดุและสินทรัพย์
- 8) การดำเนินงานตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผล และรายงานผลการใช้จ่าย

งบประมาณประจำปี

6 การบริหารด้านงบประมาณ ตามหลักไตรสิกขา (ด้านปัญญา) มีแนวทาง/วิธีการบริหารจัดการดังต่อไปนี้

- 1) พัฒนาคำขอตั้งงบประมาณ
- 2) พัฒนางานจัดทำและเสนอของบประมาณ
- 3) พัฒนางานจัดสรรงบประมาณ

- 4) ส่งเสริมการระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา
- 5) พัฒนางานบริหารการเงิน
- 6) พัฒนางานบริหารบัญชี
7. พัฒนางานบริหารพัสดุและสินทรัพย์
8. ส่งเสริมการตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผล และรายงานผลการใช้จ่าย

งบประมาณประจำปี

7. การบริหารด้านบุคคล ตามหลักไตรสิกขา (ด้านศีล) มีแนวทาง/วิธีการบริหารจัดการดังต่อไปนี้

1) สร้างกฎเกณฑ์แผนอัตรากำลังและการกำหนดตำแหน่งให้เหมาะสมกับความต้องการ

- 2) กำหนดวิธีการสรรหาและการบรรจุแต่งตั้งครู
- 3) กำหนดระเบียบวิธีการพัฒนาประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานราชการ
- 4) กำหนดกฎระเบียบและการรักษาวินัยของข้าราชการ
- 5) สร้างระเบียบกฎเกณฑ์การออกจากราชการ

8. การบริหารด้านบุคคล ตามหลักไตรสิกขา (ด้านสมาธิ) มีแนวทาง/วิธีการบริหารจัดการดังต่อไปนี้

1) ดำเนินการวางแผนอัตรากำลังและการกำหนดตำแหน่งให้เหมาะสมกับความต้องการ

- 2) ดำเนินการตามวิธีการสรรหาและการบรรจุแต่งตั้งครู
- 3) ดำเนินการตามระเบียบวิธีการพัฒนาประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานราชการ
- 4) ดำเนินการตามกฎระเบียบและการรักษาวินัยของข้าราชการ
- 5) ดำเนินการตามระเบียบกฎเกณฑ์การออกจากราชการ

9. การบริหารด้านบุคคล ตามหลักไตรสิกขา (ด้านปัญญา) มีแนวทาง/วิธีการบริหารจัดการดังต่อไปนี้

1) พัฒนาด้านการวางแผนอัตรากำลังและการกำหนดตำแหน่งให้เหมาะสมกับความต้องการ

- 2) พัฒนาวิธีการสรรหาและการบรรจุแต่งตั้งครู
- 3) พัฒนาระเบียบวิธีที่จะนำมาพัฒนาประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานราชการ
- 4) พัฒนากฎระเบียบและการรักษาวินัยของข้าราชการ
- 5) พัฒนาระเบียบกฎเกณฑ์การออกจากราชการ

10. การบริหารงานทั่วไป ตามหลักไตรสิกขา (ด้านศีล) มีแนวทาง/วิธีการบริหารจัดการดังต่อไปนี้

- 1) สร้างทีมงานธุรการให้เป็นไปตามกฎ ระเบียบ
- 2) มอบหมายหน้าที่การทำงานตำแหน่งเลขานุการ

- 3) จัดทำระบบงานข้อมูลสารสนเทศ
- 4) ประสานงานกับเครือข่ายทางการศึกษาและเครือข่ายการศึกษานอกระบบ
- อื่นๆ
- 5) จัดทำและจัดสร้างเทคโนโลยีทางการศึกษา
- 6) ออกคำสั่งให้บุคลากรได้ดูแลอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม
- 7) มอบหมายหน้าที่การทำงานให้มีผู้รับผิดชอบงานการจัดทำสำมะโนประชากร
- วัยเรียน
- 8) มอบหมายให้มีผู้รับผิดชอบงานกิจการนักเรียน
- 9) สร้างทีมงานประชาสัมพันธ์ กศน.
- 10) สร้างระบบการควบคุมภายใน
- 11. การบริหารทั่วไป ตามหลักไตรสิกขา (ด้านสมาธิ) มีแนวทาง/วิธีการบริหารจัดการดังต่อไปนี้**
- 1) ดำเนินงานธุรการให้เป็นไปตามกฎ ระเบียบ
- 2) ดำเนินงานในหน้าที่เลขานุการ
- 3) ปฏิบัติงานตามระเบียบและระบบงานข้อมูลสารสนเทศ
- 4) ดำเนินการประสานงานกับเครือข่ายการศึกษาและการศึกษานอกระบบ
- อื่นๆ
- 5) ดำเนินการจัดทำจัดสร้างเทคโนโลยีทางการศึกษา
- 6) ดำเนินการออกคำสั่งให้บุคลากรดูแลอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม 7) ดำเนินการมอบหมายงานให้มีผู้รับผิดชอบงานสำมะโนประชากรวัยเรียน
- 8) ดำเนินการมอบหมายงานให้มีผู้รับผิดชอบงานกิจการนักเรียน
- 9) ดำเนินการสร้างทีมงานประชาสัมพันธ์ กศน.
- 10) ดำเนินการสร้างระบบการควบคุมภายใน
- 12. การบริหารทั่วไป ตามหลักไตรสิกขา (ด้านปัญญา) มีแนวทาง/วิธีการบริหารจัดการดังต่อไปนี้**
- 1) พัฒนาทีมงานธุรการให้เป็นไปตามกฎ ระเบียบ
- 2) พัฒนาหน้าที่การทำงานในตำแหน่งเลขานุการ
- 3) พัฒนาการจัดทำระบบงานข้อมูลสารสนเทศ
- 4) ส่งเสริมการประสานงานกับเครือข่ายการศึกษาและการศึกษานอกระบบ
- อื่นๆ
- 5) พัฒนางานเทคโนโลยีทางการศึกษา
- 6) ส่งเสริมให้บุคลากรดูแลอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม
- 7) ส่งเสริมและพัฒนาผู้รับผิดชอบงานการจัดทำสำมะโนประชากรวัยเรียน
- 8) พัฒนาให้มีผู้รับผิดชอบงานกิจการนักเรียน
- 9) พัฒนาทีมงานประชาสัมพันธ์ กศน.

10) พัฒนาระบบการควบคุมภายใน

3. การประเมินรูปแบบการบริหารจัดการเชิงพุทธของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ในเขตภาคเหนือตอนล่าง

รูปแบบการบริหารจัดการเชิงพุทธของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ในเขตภาคเหนือตอนล่าง พบว่า ผลการประเมินของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับความถูกต้องความเหมาะสม ความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติ และประโยชน์ของรูปแบบการบริหารจัดการเชิงพุทธของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ในเขตภาคเหนือตอนล่าง โดยภาพรวมค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุดเมื่อจำแนกตามรายชื่อ พบว่า

1. การบริการด้านวิชาการตามหลักไตรสิกขา (เท่ากับ 4.53 SD เท่ากับ .65)
2. การบริหารด้านงบประมาณ ตามหลักไตรสิกขา (เท่ากับ 4.53 SD เท่ากับ .67)
3. การบริการด้านบุคลากร ตามหลักไตรสิกขา (เท่ากับ 4.59 SD เท่ากับ .57)
4. การบริหารจัดการด้านบริหารทั่วไป (เท่ากับ 4.54 SD เท่ากับ .56)

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ผู้บริหารของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ควรมึนโยบายให้สถานศึกษาพัฒนารูปแบบการดำเนินการที่เหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา

2) ควรเห็นความสำคัญของการจัดการความรู้และบรรจุให้เป็นรูปแบบ เพื่อขับเคลื่อนสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยและผู้บริหารทุกระดับ ควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมของบุคลากรในทุกเรื่องและทุกระดับจะทำให้สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พัฒนาได้อย่างรวดเร็วและยั่งยืน ตลอดจนมีการสร้างวัฒนธรรมที่เอื้อเพื่อเอื้อแก่กัน จะทำให้ภารกิจของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

3) ควรส่งเสริมการใช้และพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศให้ทันสมัยอยู่เสมอ มีการพัฒนาระบบเทคโนโลยีอย่างต่อเนื่อง มีเครื่องมือและอุปกรณ์ทางเทคโนโลยีสารสนเทศ ที่ใช้ในการปฏิบัติงานอย่างเพียงพอและมีโปรแกรมที่เหมาะสมกับงานที่ปฏิบัติ ตลอดจนเพิ่มช่องทางในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่หลากหลาย

4) ควรเพิ่มช่องทางการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการเผยแพร่ให้กับบุคลากรและผู้ที่สนใจให้เข้าถึงได้ง่าย สะดวกและรวดเร็ว ตลอดจนจัดกิจกรรมต่างๆ รวมไปถึงการอบรมสัมมนาทั้งบุคลากรภายในและภายนอก เพื่อได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่หลากหลายขึ้นและสามารถนำมาพัฒนาปรับปรุงรูปแบบการบริหารจัดการของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ของตัวเองได้

5) ควรให้ผู้บริหารและปฏิบัติงานทุกระดับของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน มีการเสนอแนะแนวคิด แนวทางการปฏิบัติงาน นอกจากนี้ควรเปิดโอกาส ให้ผู้ปฏิบัติงานมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น ในการวางแผน การกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์และเป้าหมาย การดำเนินกิจกรรมขององค์กร

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1) ส่งเสริมให้บุคลากรคิดและเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ รวมถึงการกระตุ้นและการให้รางวัลแก่ ผู้สร้างนวัตกรรมใหม่ๆ มีการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ มีกิจกรรมต่างๆ เช่น การสนับสนุนโครงการพัฒนางานประจำสู่งานวิจัย (Routine to Research, R2R) ให้มากขึ้น นำความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้ไปใช้ปฏิบัติจริง

2) พัฒนาสภาพปัจจัยลักษณะองค์กรที่มีความสัมพันธ์กับประสิทธิผลการจัดการความรู้ในทุกด้าน โดยมีการพัฒนาตามปัจจัยลักษณะ จะช่วยให้บุคลากรมีความสามารถในการบริหารจัดการมากยิ่งขึ้น

3) ควรมอบหมายงานที่รับผิดชอบ จัดทำโครงการที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม มีการคิดและพัฒนาของบุคลากรทุกคนและทำอย่างต่อเนื่อง ตรงตามความต้องการของผู้ปฏิบัติงาน

4) ควรมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่างสม่ำเสมอทั้งในหน่วยงาน ระหว่างหน่วยงานและระหว่างสถานศึกษาด้วยกัน ทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องส่งเสริมการจัดอบรม สัมมนา เพื่อพัฒนาบุคลากร และหน่วยงานให้พัฒนาอย่างยั่งยืน

5) ด้านพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ควรมีการกำหนดภารกิจในการปฏิบัติงานของครู และผู้บริหารในด้านการพัฒนาหลักสูตรไว้ให้ชัดเจน

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากผลการศึกษาที่พบในงานวิจัยครั้งนี้ และจากวิธีการวิจัยที่น่าจะมีการพัฒนาให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น จึงใคร่ขอเสนอแนะการวิจัยที่ควรทำต่อไป ดังต่อไปนี้

1) ควรวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการบริหารสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ตามหลักการปฏิบัติธรรมกรรมฐาน

2) ควรพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำเชิงพุทธของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

3) ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการเชิงพุทธของผู้บริหารสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

บรรณานุกรม

รัฐธรรมนูญไทย พ.ศ.2560 เล่มที่ 134 ตอนที่ 40 ก ราชกิจจานุเบกษา 6 เมษายน 2560 หน้า 14
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี, **พระราชบัญญัติการศึกษา
แห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545**(กรุงเทพมหานคร
: สำนักงาน,2546),

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กรุงเทพมหานคร, **สรุปจำนวน
บุคลากร สังกัด สำนักงาน กศน. กทม. ป 2555**, (รายงานผลดำเนินงานประจำปี
2555),

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, **รายงานฉบับสังเคราะห์ จากวิกฤตสู่โอกาส สิ่งที่ยัง
ท้าทายการปฏิรูปการศึกษาของไทย**, (กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์, 2545),

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **โรงเรียนวิถีพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547),

วิจิตร ศรีสะอ้าน, **“หลักการอุดมศึกษา”**,(กรุงเทพมหานคร:วัฒนาพานิช,2518),

แหล่งออนไลน์

<http://www.thansettakij.com/content>.

<http://www.gotoknow.org/posts/488194>